

ՀԱՅՐԵՆԱԿԱՆ ՀՆԱԳՈՒՅՆ ՀԱՅԱԳԻՏԱԿԱՆ ՀԱՆՐԵՍԸ

Հայաստանի Հանրապետության գիտությունների ազգային ակադեմիայի անդրանիկ և ամենաերկարակյաց պարբերականը՝ «Լրաբեր հասարակական գիտությունների» հանդեսը, բոլորեց իր 75-ամյակը: Հայ մամուլի բազմադարյա պատմության մեջ նա ունի իր ուրույն տեղը, ծննդյան օրից եղել է հանրապետության գիտական մտքի առաջատար ամբիոններից մեկը:

Սկզբնապես՝ 1940 թ. մինչև 1943 թ., պարբերականը ԽՍՀՄ ԳԱ նախագահության հայկական մասնաճյուղի՝ Արմֆանի հասարակական և բնական գիտությունների «Տեղեկագիրն» էր, ապա մինչև 1965 թ. դեկտեմբերը եղել է Հայաստանի ԳԱ-ի «Տեղեկագիր հասարակական գիտությունների» պարբերականը: 1966 թ. ամսագիրը վերանվանվեց «Լրաբեր հասարակական գիտությունների»: Հանդեսի այսօրվա հեղինակությունն ու ընթացքը հենվում է գնահատելի ավանդույթների վրա, այդ ընթացքը արժանի շարունակությունն է 1940-80-ական թվականների հասարակագիտական ազդեցիկ պարբերականի, որ խմբագրել են հասարակագիտության ու հայագիտության այնպիսի երախտավորներ, ինչպիսիք են՝ Ս. Կարապետյանը, Հ. Բատիկյանը, Հ. Օրբելին, Խ. Մուջյանը, Մ. Ներսիսյանը, Ա. Հովհաննիսյանը, Գ. Ստեփանյանը, Հ. Սալանյանը, Գ. Աբովը, Հ. Բնձիկյանը, Ծ. Աղայանը, Վ. Միքայելյանը: Ամսագրի խմբագիրն այսօր պատմական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր, ՀՀ ԳԱԱ թղթակից անդամ Ա. Խառատյանն է: Գիտնականների ավագ և միջին, իսկ վերջին տասնամյակներին նաև երիտասարդ սերնդի ներկայացուցիչների համար միշտ էլ պատիվ է եղել «Լրաբերում» տպագրվելը: Բազմաթիվ սերունդներ աճել են պարբերականի էջերում՝ սկսած ասպիրանտ եղած ժամանակներից մինչև գիտության դոկտոր, ակադեմիայի թղթակից անդամ, ակադեմիկոս դառնալը: 1000-1500 տպաքանակով երկլեզու (հայերեն և ռուսերեն) ամսագիրը տարածվում էր ոչ միայն Հայաստանում, այլև նրա սահմաններից դուրս: Այսօր թեև նվազել է տպաքանակը (այն չի հասնում 300-ի), սակայն իր հաստատուն ավանդույթներն ունեցող արդեն քառամյա հանդեսը հասնում է իր ընթերցողներին աշխարհի տարբեր երկրներում, որտեղ հայ գիտական մտքով հետաքրքրվող կա:

Ամսագրում տպագրված նյութերի ծանրակշիռ մասը արժարժել է հայ ժողովրդի պատմության, մշակույթի, առանձնապես հայագիտության հանգուցային պրոբլեմները: Դրանց շարքում աչքի ընկնող տեղ են գրավել հայ ժողովրդի ծագման ու կազմավորման, հայ հին, միջնադարյան ու նոր շրջանի պատմության, լեզվի, գրականության ու արվեստի հարցերը: Հայ ժողովրդի պատմության կեղծարարների դեմ պայքարի խնդիրը եղել է ամսագրի համակ ուշադրության կենտրոնում: 1970-ական թվականների կեսերից ամսագրի էջերից արժանի հակահարված է տրվել մեր հայտնի դրացիների բազմապիսի ռոնձգություններին: Չպետք է մոռանալ նաև այն իրողությունը, որ տասնյակ ու տասնյակ հոդվածներ, հրապարակումներ, գրախոսություններ ամսագրում իրենց տեղը չեն գտել միմիայն վերններից արգելք դրվելու քաղաքական թելադրանքների ու արգելքների պատճառով: Հարկ է նշել, որ այդ վերաբերմունքը շարունակվեց նաև հետագայում. այսպես, 1988 թ. ամսագրի 9-րդ համարի ողջ տպաքանակը դրվեց արգելանքի տակ, ու այդ համարը լույս տեսավ նոր բովանդակությամբ: Դրա պատճառն էլ համարձակ և ուղղամիտ այն հոդվածներն էին, որոնք վերաբերում էին Ղարաբաղյան շարժման պատմականորեն արդարացված հիմնավորմանը:

Ղարաբաղյան շարժումը, ազգային ինքնագիտակցության զարթոնքը թարմ շունչ հաղորդեցին «Լրաբերի» գործունեությանը: Անվարան կարելի է ասել, որ այն դարձավ շարժման գիտական հիմնավորման առաջամարտիկը և սատար կանգնեց նրան: Բառացիորեն

ամսագրի յուրաքանչյուր համար դարձավ ընթերցող լայն հասարակայնության սեռուն ուշադրության առարկան. պարբերականի համարները ձեռքից ձեռք էին անցնում, դրանք ուղարկվում էին Միության տարբեր վայրերը՝ օտարներին հայ ժողովրդի պատմության ցավոտ հարցերի մասին օբյեկտիվ տեղեկություններ հաղորդելու նպատակով: Ամսագրի էջերում սկսեցին տպագրվել հայագիտական հրատապ հարցադրումներով և նորովի մեկնակետեր պարունակող բազմաթիվ արժեքավոր հետազոտություններ Ղարաբաղի հին ու նոր պատմության, երկրամասի սոցիալ-տնտեսական վիճակի, մշակույթի ու արվեստի կոթողների նկարագրության, նրա ժողովրդի արդար պայքարի, Նախիջևանի հայաթափման հարցի, Արևմտյան Հայաստանում և Օսմանյան կայսրությունում Հայոց ցեղասպանության, Հայկական հարցի, հայկական ինքնապաշտպանական մարտերի, Զանգեզուրի իրավիճակի (1918–1920 թթ.), Բաքվում և Ադրբեջանի հայաշատ վայրերում 1918 թ. ու դրանից հետո ադրբեջանական կառավարության կազմակերպած հայկական կոտորածների վերաբերյալ, այդ ամենի նկատմամբ մեծ տերությունների երկդիմի քաղաքականության ցուցադրումը պատմական վավերագրերով ու արխիվային փաստաթղթերով, մեր պահանջատիրությունը՝ ահա այն առաջնային խնդիրները, որոնք լուսաբանել և շարունակում է լուսաբանել հանդեսը: Մակայն ասվածն ամբողջական չի լինի, եթե չնշենք, որ հանրապետության գիտական մամուլում առաջինը «Լրաբերն» էր, որ նախաձեռնեց հայ հասարակական-քաղաքական կուսակցությունների պատմությունն ու գործունեությունը բնութագրող և գնահատող հոդվածների տպագրությունը:

Միով բանիվ՝ պարբերականը տասնամյակներ շարունակ ներկայացրել ու ներկայացնում է ԳԱԱ-ի դեմքը, լայն հասարակայնությանը ծանոթացնում ակադեմիայի գիտական արտադրանքին: Անցնելով գիտահրատարակչական փառավոր ուղի՝ պարբերականը դարձել է մեր (և ոչ միայն մեր) երկրի գիտական կադրերի պատրաստման հայտնի դպրոց: Հաղթահարելով բազում դժվարություններ՝ հանդեսը շարունակում է իր գեղեցիկ ու բարի ավանդույթները: Ցավոք, ակադեմիայի ավագագույն հանդեսն այսօր չունի հոնորար վճարելու հնարավորություն, չունի նաև իր տպագիր մատենագիտությունը:

Տողերիս հեղինակը երկար տարիներ՝ 1980-ից մինչև 1993 թ., եղել է «Լրաբերի» պատասխանատու քարտուղարը, մեր երկրի հասարակական-քաղաքական կյանքի այդ բուն ժամանակաշրջանում խմբագրության կոլեկտիվի հետ անցել դժվարին, բայց, կարծում եմ, պատվաբեր ուղի:

Շնորհավորելով հանդեսի հիմնադրին՝ ՀՀ ԳԱԱ նախագահությանը, Հայագիտության և հասարակական գիտությունների բաժանմունքին, խմբագրության աշխատակազմին ու խորհրդին, հեղինակային ողջ կոլեկտիվին և ընթերցողներին պարբերականի 75-ամյակի առիթով՝ մաղթում ենք ստեղծագործական նորանոր ձեռքբերումներ, մտահղացումներ, ամենայն բարիք և դժվարությունները հաղթահարելու կամք ու կարողություն:

Ա. Ն. ԶԱՔԱՆՅԱՆ

Բանասիրական գիտությունների դոկտոր